

וכן כשאמרו 'כל המיסך רגליו טעון טבילה', נראה שצריך גם קידוש יו"ר ואפילו נזהר בשמירת ידיו, שכיין שצריך טבילה ואינו ראוי לעבודה הלא מסיח דעתו. אך לפי זה בדיעבד לא חילל, שהרי נשאר הדבר בספק. וצ"ע (ובח תודה).

וכן בספר אור החיים הק' (תשא) כתב שלכך כתוב בפרשת כיור 'חק עולם' – חוקה חק ה', אפילו עלה הכהן מבית הטבילה ונטהר מכל טומאה חמורה, אם לא רחץ הרי דינו במיתה ולא תועיל לו טבילה.

דף כא

'איבעיא להו מהו לקדש ידיו רגליו בכיור, ממנו אמר רחמנא, ולא בתוכו... – למסקנא לא נפשט הספק, ופסק הרמב"ם (ביאת מקדש ה,י) שאין לקדש בתוכו ואם קידש ועבד – לא חילל [מפני שנשאר הדבר בספק, ואין לפסול העבודה מספק מנחת חינוך קו.ח. וכדרך הרמב"ם בכ"מ]. יש מן הראשונים שלמדו מכאן אודות נטילת ידים לסעודה שאם הכניס ידיו לתוך כלי של מים [אף אם נחשיב זאת כ'כח גברא' הנצרך בנטילה] – לא עלתה לו טבילה, לפי שהשוו תקנת הנטילה לקידוש ידים מן הכיור, וכתיב שם ממנו ולא בתוכו. ויש שכתבו להפך; דוקא בכיור גזרת הכתוב היא, הא בעלמא – מועילה טבילת היד בכלי ואף אפשר שבכלל 'רחיצה' היא [ולא מדין 'טבילה'], שהרי לא היה ספק בגמרא אלא משום שכתוב ממנו, אבל מידי ורחיצו לא יצא (ע' בה"ג הל' ברכות; ראשונים חולין קז. שו"ת הרשב"א ח"א קצא [ונכפלה ב'מיוחסות' קצד]; שו"ת הרא"ש מהו; רבנו יונה ברכות, ועוד. ושתי הדעות מובאות בשו"ע או"ח קנט, ח ובפוסקים שם).

ועב"ח (קנט, ט) שפרש דעת המחמירים, כי אמנם בתחילה שנסתפקו לענין קידוש ידים ורגלים, ודאי גם בנטילה אפשר שמועיל, אבל למסקנת הסוגיא שאין מקדשים בתוכו, הוא הדין לנטילה. ואין כוונתו שנפשט הספק [כפי שהבין בהגהות בן אריה על בה"ג הל' ברכות, ותמה על כך], אלא כיון שלא נפשט הספק ואין מקדשים לכתחילה, הלכך כשתקנו חכמים נטילת ידים תקנו ליטול מן הכלי דוקא ולא בתוכו, דומיא דכיור דאין מקדשים בתוכו למעשה.

אף על פי שהשוו הפוסקים דין נטילה לקידוש ידים ורגלים – לא לכל דבר הושוו, וכגון טבילת ידים במקוה מים של ארבעים סאה, או בים או במעין – מועילה לסעודה לכל הדעות (ע' באו"ח קנט, יד-כ). ואף יש מי שכתב שטבילה עדיפה מנטילה, והבא לאכול ויש לפניו נהר וכלי – עדיף לטבול ידיו בנהר מליטול בכלי (שו"ת מהרי"ל קנד. ואינו מובא בפוסקים. וצ"ע. וע"ע שו"ת רב פעלים ח"א יו"ד ח) – הגם שלענין קידוש אין מועילה טבילת היד במקוה, כמפורש כאן.

וכן לענין מקום הנטילה, מבוואר בחולין (קו) שקידוש לעבודה חמור מנט"י (וע"ע בחדושי ר' מאיר שמחה חולין קז). ויש לעיין האם כשר לקידוש ידים ורגלים באופן שלא באו המים מכח גברא, שבנטילה כי האי גוונא פסול; ולכאורה נראה להוכיח שהקידוש כשר, שהרי לדעת המרדכי והאגודה (מובאים במגן אברהם קנט סק"כ. וכן נקט שם לעיקר דלא כמהרש"ל בשם סמ"ג), הנוטל ידיו ע"י ברו של כלי, צריך לסגרו ולפתחו בכל קילוח וקילוח ואין די בפתיחה אחת לייחס כל השפכה כבאה מכתו. והרי בכיור התקינו י"ב דדים (ע' רמב"ם ספ"ג מהל' בית הבחירה), וכנראה הקידוש היה נעשה ע"י פתיחת הברז [ואמנם יש לומר שהיו שופכים מן הכיור לכלים אחרים ומהם היו מקדשים (ועתוס' כב. ד"ה קודח), אך לא שמענו שהיו רגלים לעשות כן תדיר], ולא מצינו שיצטרך לפתוח ולסגור בכל קילוח, אדרבה מפשטות הסוגיא לעיל (יט): אין נראה שעשו כן, שהרי הניח ידיו על רגליו. גם לא משמע שחברו עשה כן – ע"ש בתוס' (ד"ה חבירו) שלעתים לא היה שם אלא המקדש לברז, ללא אדם אחר. וכן מפורש במשנת תמיד (כח). התורם תרומת הדשן נכנס לקדש ידים ורגלים ואין איש עמו. וכן הרמב"ם (ביא"מ ה,טז) סתם הדברים – משמע שאין דין 'כח גברא' בקידוש ידים ורגלים, שלא כבנטילת ידים.

אך צ"ע בדבר, כי בתוס' (כב. ד"ה בין) נקטו מסברא שתימה לומר שקידוש קל יותר מנט"י. אך אפשר שהמדרכי והאגודה המצריכים פתיחה לכל קילוח, אינם סוברים כהתוס' ולדידם הקידוש קל מנטילה בדברים מסוימים. אלא שלפ"ז היא מוכח מהתוס' כשיטת המהרש"ל שאין צורך בכח אדם בכל קילוח וקילוח.

עוד יש מקום לדון בדבר, שנראה שאותם דדים היו מותקנים בתחתית הכיור, עבים מלמעלן וצרים מלמטן, וכשהכהן היה מקדש יד ורגל, היה דוחף את הדד למעלה ויצאו המים מן הכיור (ר' ספר הפרשיות תשא), ויש לומר שבאופן זה ישנו כח אדם בכל העת, שהרי בעת עזיבתו את הדד, יפול הדד וייסתם הנקב מאליו, נמצא שבכחו הוא 'פותח' בכל עת את הפתח, ואפשר שבוה גם המג"א מודה שאין צורך בפתיחה חדשה בכל קילוח וקילוח. וצ"ע לדינא.

הצגת את עיקרי הדברים במכתב לפני הגר"ח קניבסקי שליט"א. וזו תשובתו:

כמדומה שדעת רוב הראשונים שהיו שופכים מהכיור לכלי ונוטלין מהכלי. ועמש"כ בנחל איתן סי' י"ד ס"ב סק"ד.

'מי כיור נפסלין למתירין כמתירין, לאברים כאברים... כיור כיון ששקעו שוב אין מעלהו...' – מבואר כאן (וכן מפורש ברש"י ד"ה מי כיור) שפסול 'לינה' במתירין קיים בכל רגע ורגע במשך הלילה, שאם הכיור לא היה משוקע רגע אחד בלילה – נפסלו. ואינו דומה לפסול 'לינה' באברים שאינם נפסלים אלא בעלות השחר, שלכן אם היו האברים מונחים על המזבח [שאינן מועילה שם 'לינה'] בעלות השחר, גם אם ירדו לאחר מכן – לא נפסלו. לא כן ה'מתירין', גם אם יימצאו בשקיעת החמה במקום שאינם נפסלים, אם היו אחר כך במשך הלילה במקום שנפסלים – נפסלו בלינה.

וטעם הדבר, לפי שפסול לינה באימורים מקורו מלא תלין לבקר, הרי שהפסול חל בסוף הלילה, ואילו ביום אין שייך פסול זה. אבל פסול דם ושאר מתירין בשקיעת החמה מקורו מביום הקריבו את זבחו יאכל – ביום שאתה זוכה אתה מקריב, אם כן כל הלילה בכלל זה [ואף כבר מתחילת השקיעה ריבו מן הכתוב לפסול], כיון שאין הקרבה וזביחה ביום אחד (שו"ת דובב מישרים ח"ב ח).

עוד בבאור חילוק זה – ע' בהרחבה בחזון איש זבחים יט, מה.

(ע"ב) 'משקע ליה בגלגלא. לישנא אחרינא, דמשקע ליה בחומרתייה כי היכי דלישתמא קליה' – לפרש"י, שתי הלשונות היינו הך בענינן, רק הלשון שונה. ולהתוס', ללשנא קמא היה נשמע הקול רק בהעלותו מן המים בגלגל, וללשנא בתרא היה הקול נשמע גם בשיקועו.

ויש מי שפרש ששתי הלשונות נחלקו על מהות הכלי שהתקינו לכיור כדי שלא ייפסלו מימיו בלינה, הוא ה'מוכני' שעשה בן קטין; האם הכוונה לגלגל שמשקעים בו את הכיור [כמו שפרשו רש"י וראב"ד ספ"ג מהל' בית הבחירה], או שמא הוא כלי נוסף שלא נתקדש שהיה מונח מעל הכיור, או מסביבו או בסמוך אליו, ובו היו המים נתונים בכל עת. וכדי שהמים לא יתקדשו וייפסלו משום כך בלינה, עשו כלי חול בדוקא, ולעת הצורך היו מעבירים את המים מאותו כלי לכיור [כן פרש הרמב"ם שם, וע' לו עוד בפירושו המשנה ספ"א דתמיד ושם פ"ג מ"ח. וע' בכס"מ שם]. וזהו ה'חומרתייה' שאמרו כאן (עפ"י חק נתן. וע' יד דוד).

ונראה עפ"י פרוש הרמב"ם (בתמיד שם) ועפ"י דבריו בהלכות כלי המקדש (ה) ששני הדברים גם יחד היו. בגלגל היו מורידים את הכלי הנוסף, של חול, ודולים את המים מן הבור. וכנראה זו הכוונה 'דמשקע ליה בחומרתייה' – כלומר היה משקעו לכיור עם הכלי הנוסף, וע"י חיכוך הכיור והקשתם זה עם זה בעת שיקועם – נשמע קולם למרחוק.

הנה עוד תוספת דברים בענין זה, מאת הגר"א נבנצל שליט"א:

'ששקעו' – לרש"י (יזמא ל"ז. ד"ה מוכני) היינו משעשו לו מוכני, וכן להראב"ד (בית הבחירה ג' י"ח). ולהרמב"ם קודם לכן. ולרש"י מוכני הוא מלשון מכוונה, ולהרמב"ם מלשון מיכל. וכן נחלקו בפ' ג' מהל' כלים ה"ה.'

'כל כיור שאין בו כדי לקדש ארבעה כהנים ממנו – אין מקדשין בו' – נראה שבדיעבד אם קידש מכלי קטן – אינו מעכב (זבח תודה. וכו"מ בשפת אמת להלן).

'ככתבם וכלשונם'

'... ואם תשאל, מאי שנא תפילת השחר מתפילת המנחה וערבית (לענין נטילת ידים בברכה) – יש לומר לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, דכתיב (איכה ג, כג) **חדשים לבקרים רבה אמונתך וכמו שבא להם ז"ל במדרש (איכ"ר ג, ח).** וצריכין אנו להודות לו יתברך על שבראנו לכבודו לשרתו ולברך בשמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן ברכות שאנו מברכין בכל בוקר ובוקר. ולפיכך אנו צריכין להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו...' (שו"ת הרשב"א ח"א קצא. ונכפל ב'מייחסות' קצד, והובא בב"י ריש או"ח. וע"ע צדקת הצדיק רלח).

'ענין רחיצת הכהנים מהכיור הוא ענין סילוק והסרת נגיעה; כי 'רחיצה' מורה על זה וכמו שנאמר אצל עגלה ערופה (דברים כא, ו) ורחצו זקני... ואמרו ידינו לא שפכו... והוא שאמרו שאין להם שום נגיעה וחלק בזה המעשה. וגם הכהן העובד הוצרך לרחיצה, היינו שיסיר נגיעתו, ומבטל דעתו ורצונו נגד הש"י, היינו שאינו עובד רק מה שהש"י חפץ.

וכן אשר נצטוינו ליטול ידינו שחרית וקודם סעודה, הוא גם כן קודם שיתחיל האדם לעסוק בצרכי הגוף צריך תפילה להש"י, באם שיבוא לידו דבר מעניני העולם-הזה שהוא ח"ו נגד רצון הש"י, אז הוא מבקש מהש"י שיטול ויסיר את תאוותו מזה. ואף גם בדבר היתר נמצא גם כן טוב והיפוכו, כי באם יאכל האדם דבר היתר וילך אחר כך בכח הזה ויעשה עבירה, אז נגלה הדבר כי לא קיבל כח הטוב שבזה הדבר, ועל זה הוא הרחיצה; שהוא תפילה להש"י שבכל דבר לא יקבל רק כח הטוב שנמצא, כי 'נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר – מתנה עליה שלא יירשנה'. ולזה קבעו לומר פרשת הכיור קודם התפילה וקודם פרשת הקרבנות, היינו שלא נתפלל רק על מה שהש"י חפץ' (מי השילוח תשא. וע"ע צדקת הצדיק ו).

דף כב

'בין שאין בהן רביעית' – אף על פי שאין אפשרות מעשית לקדש ידיו עד הפרק ורגליו עד הסוכך (= הבשר שמעל עצם העקב. ע' תוספתא ידים ב, א) בכמות הפחותה מרביעית – לא באה הברייתא אלא ללמדנו שיעור נפח הכלי. אכן יצטרך ליטול מים נוספים להשלמת הקידוש (עפ"י זבח תודה).

'ועשית כיור נחשת – לנחשת הקשתיו ולא לדבר אחר' – נראה לפרש, מכך שכתוב כיור נחשת וכנו נחשת והיה די לכתוב 'כיור וכנו נחשת' – משמע שאין דינם שווה [ו'פירש"י צריך עיון קצת'] (שפת אמת).

'משלים למי כיור' – לשיעור קידוש ארבעה כהנים. מכאן משמע ששיעור זה שאמרו, אינו שיעור בנפח הכלי אלא בכמות המים הנצרכת להיות בכיור בשעת הקידוש.

ד. כהן שנטמא ונטהר, נסתפקו בגמרא שמא טעון קידוש משום הסח הדעת. ודוקא אם נטמא סמוך לשקיעת החמה, אבל נטמא גופו זמן מרובה לפני הערב שמש – ודאי הסיח דעתו וטעון קידוש. נטמאו ידיו בלבד (בטומאה דרבנן, כגון שנגע בבשר פיגול) – מטבילין ואין צריך לקדש.

ה. קידוש ידים ורגלים לעבודת פרה אדומה; רבי חייא בר יוסף אמר: מקדש בכלי שרת בפנים, ויוצא. רבי יוחנן אמר: אפילו בחוץ ואפילו בכלי חול ואפילו במקידה של חרס.

דף כא

ל.ה. א. האם ניתן לקדש ידים ורגלים בתוך הכיור עצמו?
ב. מה דינם של מי הכיור כאשר הכיור לא היה משוקע כל הלילה בתוך מקוה המים או המעיין, והיה משוקע בו בעלות השחר?
ג. מה דין המים כאשר הכיור לא היה משוקע בעלות השחר בבור?
ד. האם מעלים בלילה את הכיור המשוקע בבור?
א. נסתפקו בגמרא האם אפשר לקדש בכיור עצמו אם לאו, שנאמר ממנו – ולא בתוכו. וניסו להוכיח שכשר, ודחו.
פסק הרמב"ם שאין מקדשים בתוכו, ואם עשה כן ועבד – לא חילל.

ב. כיור שלא היה משוקעים מימיו בבור בשקיעת החמה או ברגע כלשהו במשך הלילה – כשר לקדש ממנו לצורך עבודות הלילה, או לעבודת האברים (שדינם להיפסל בלינת סוף הלילה אם היו חוץ למזבח) שלמחרת, כל שבשעת עלות השחר היה הכיור משוקע. אבל אם בא לעבוד בעבודות ה'מתירים', כגון זריקת הדם, קומץ וכד' – רבי חייא בר יוסף פוסל. ורב חסדא ורבי יוחנן מכשירים. מסתבר שהלכה כמותם. וכן משמע ברמב"ם (ליקוטי הלכות).

ג. המים הנמצאים בכיור מחוץ לבור בסוף הלילה, כלומר בזמן עלות השחר – נפסלים בלינה. [ולעיל (כ)]. נסתפקו בדבר לדעת רבי אלעזר בר"ש. ולדברי רבי ירמיה אליבא דראב"ש כשרים. אבל אין הלכה כראב"ש אלא כרבי הפוסל בלינה].

ד. לדעת רבי יוחנן אין להעלות את הכיור בלילה אלא לצורך תרומת הדשן, ומיד לאחר מכן חוזר ומשקעו. והטעם, כדי שיהו נזכרים לשקעו קודם עלות השחר, שלא ייפסלו (כפרש"י). ולרב חסדא – לא גזרו בכך ואין מצוה לשקעו כל הלילה אלא לפנות בוקר קודם עלות השחר, שלא ייפסלו.
צריך עיון מדוע הרמב"ם השמיט המצוה לשקעו, והלא הלכה כר' יוחנן כנגד רב חסדא (זבה תודה).

דף כב

ל.ו. א. האם כשר לקדש ידים ורגלים מכלי אחר מלבד הכיור? האם כשר לקדש מכנו של הכיור?
ב. האם יש שיעור למים שבכלי לקידוש ידים ורגלים?